

תיבה ב'-1: השפעתם של עימותים צבאיים על הפעילות המשקית

המשק הישראלי התמודד ביולי-אוגוסט עם 50 ימי לחימה במסגרת מבצע "צוק איתן". מערכה זו מצטרפת לעימותים צבאיים אחרים שהתנהלו בשנים האחרונות, בהם המבצעים "עמוד ענן" (2012) ו"עופרת יצוקה" (2008) ומלחמת לבנון השנייה (2006). בתיבה זו נסקור היבטים מרכזיים בהשפעתו הכלכלית הישירה של "צוק איתן" תוך השוואתם למקביליהם בשאר העימותים הנזכרים¹. נקדים ונאמר כי אף שבניגוד לשאר המערכות מלחמת לבנון השנייה התנהלה בחזית הצפונית ולא ברצועת עזה, היא יוצרת את הבסיס המתאים ביותר להשוואה משום שהיא נמשכה 34 יום והתנהלה גם כן ביולי-אוגוסט. "עמוד ענן" לעומת זאת נמשך 8 ימים בלבד ובניגוד ל"לבנון השנייה" לא כלל כניסה קרקעית, ואילו אותותיו הכלכליים של "עופרת יצוקה" נטמעו בהשלכותיו של המשבר העולמי שפרץ ב-2008.

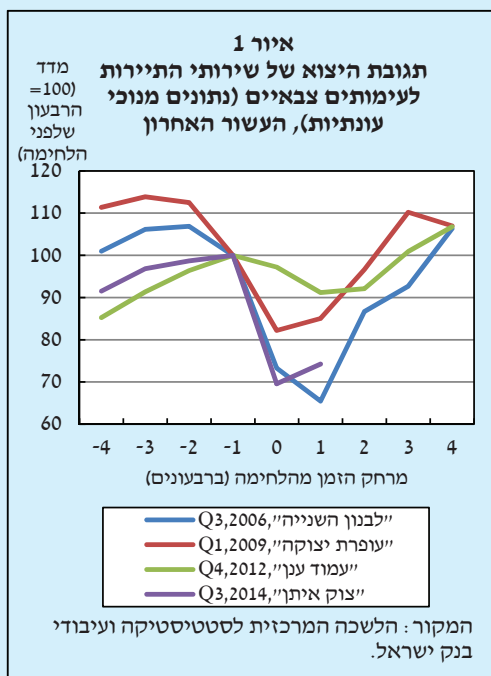
התיירות

מבין ענפיה השונים של הכלכלה ענף התיירות הוא זה שניזוק באופן החמור ביותר מעימותים צבאיים. כל העימותים פגעו בו באופן ברור, והפגיעה התבטאה בירידה בשלל מדדים, לרבות מספרן של כניסות התיירים והמבקרים, מספרן של לינות התיירים במלונות, הפדיון בענף שירותי האירוח והאוכל, והכנסותיהן של חברות התעופה הישראליות. הפגיעה נובעת מתיירות החוץ, היות שתיירים מהעולם מגיבים במהירות ובחדות להרעה במצב הביטחוני, בשעה שהישראלים רגישים לכך הרבה פחות². הנזק ליצוא שירותי התיירות אינו נגרם רק במהלך ימי הלחימה עצמם, אלא גם ובעיקר מכיוון שהפגיעה נמשכת מעבר להם. הפעילות אינה מתאוששת באופן מיידי, והיא שבה לרמתה בתקופה שקדמה ללחימה רק לאחר כשנה (איור 1). בעתות לחימה ניכרת ירידה גם בתיירות היוצאת, אולם זו מתאוששת במהירות ושבה לרמתה בתקופה שקדמה ללחימה כבר ברבעון העוקב.

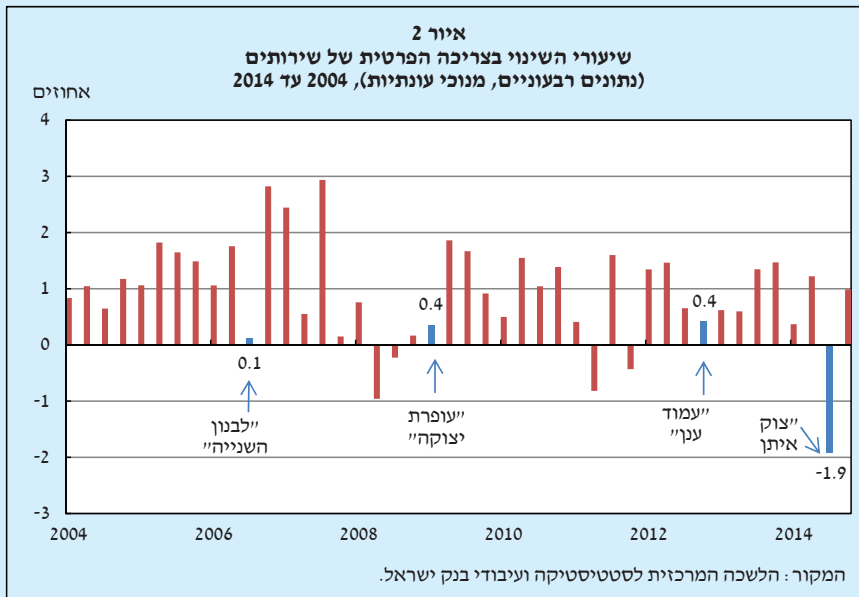
לפי אומדנים, ההפסד שספג יצוא שירותי התיירות בשל "צוק איתן" הגיע ב-2014 לכ-2 מיליארדי ש"ח, שהם כ-0.2% מהתוצר השנתי. אולם, יש לציין כי לענף התיירות בישראל חשיבות גדולה מחלקו בתוצר, שכן משקלו בסך המשרות במשק גדול יותר, והוא מעסיק בעיקר עובדים שמשתכרים שכר נמוך ואין להם חלופות תעסוקה רבות³. לחיוב ניתן לומר כי למרות הלחימה הממושכת וההפסקה הזמנית בפעילותן של חלק מחברות התעופה הזרות בנמל התעופה בן גוריון, התיירות לא נפגעה קשה יותר מכפי שהיא נפגעה במלחמת לבנון השנייה.

הצריכה הפרטית השוטפת

עימותים צבאיים פוגעים גם בצריכה הפרטית השוטפת ובעיקר בצריכת השירותים, סעיף שמהווה כ-40% מהצריכה השוטפת ו-20% מהתמ"ג. הצריכה הפרטית של שירותים צומחת בקצב ממוצע של 1% ברבעון, אך במהלך "עופרת יצוקה" ו"עמוד ענן" היא צמחה בשיעור נמוך יותר, במלחמת לבנון השנייה היא דרכה במקום, ובמהלך "צוק איתן"

¹ דוח היציבות הפיננסית מינואר 2015 דן בהשפעתו של "צוק איתן" על המדדים הפיננסיים.
² שהרבני ר' וי' מנשה (2011), "שוק בתי המלון בישראל", בנק ישראל, סדרת מאמרים לדיון; שהרבני ר' (2014), "השפעת הטרור, התדמית ומשתנים כלכליים על ביקורי תיירים מסוגים שונים בישראל", בנק ישראל, סדרת מאמרים לדיון.
³ שם.

היא התכווצה (איור 2). תופעה זו נובעת ככל הנראה מירידה בשני המרכיבים הגדולים של צריכת השירותים – שירותי תחבורה ומסעדות ובתי מלון. לראיה, בקיץ 2006 ירדה צריכת הדלק באופן משמעותי, ובקיץ 2014 היא ירדה באופן חד אף יותר. כמו כן, ב"צוק איתן" ניכרו ירידה במספר הלינות של תיירים ישראלים במלונות ופגיעה במסחר (לפי מדד הרכישות בכרטיסי אשראי), אך תופעות אלה לא נצפו במלחמת לבנון השנייה. סביר שהתגובה בקיץ האחרון הייתה חריפה יותר

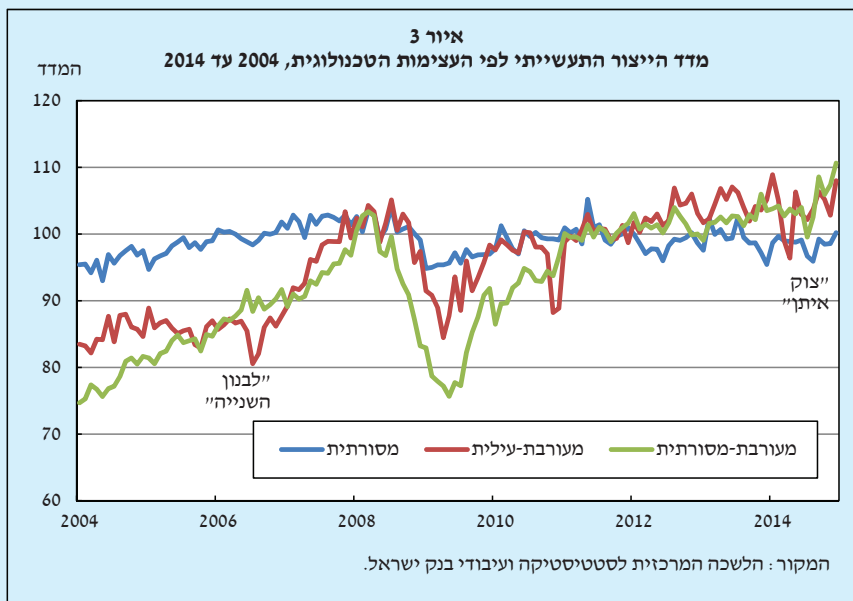
מפני שהלחימה התארכה וטווח הרקטות התרחב וכלל גם ריכוזי אוכלוסייה גדולים במרכז הארץ. לפי אומדן שערכנו, הפסד התוצר שמקורו בצריכה השוטפת הגיע לכ-1.5 מיליארד ש"ח, רובו נבע מירידה בצריכת שירותים, ומיעוט – מהאטה בקצב הצמיחה של צריכת המזון, המשקאות והטבק. הצריכה השוטפת התאושה באופן מיידי, והנוק כולו נגרם ברבעון השלישי.

הייצור התעשייתי

הייצור התעשייתי הכולל אינו רגיש במיוחד לעימותים צבאיים, אולם כאשר בוחנים את מדד הייצור התעשייתי לפי העצמות הטכנולוגית, מוצאים בין הקבוצות הבדלים בתגובה. בשעה שבענפי הטכנולוגיה העילית לא ניכרת ירידה במהלך העימותים, בשאר ענפי התעשייה מצטיירת תמונה שונה (איור 3). בקבוצה המעורבת-עילית חלה ירידה חדה במהלך מלחמת לבנון השנייה, וזו נבעה בעיקרה מפגיעה משמעותית בפעילותה של תעשיית הנפט והכימיקלים, היות שהיא מרוכזת במפרץ חיפה. התעשיות המסורתית והמעורבת-מסורתית שמרו על יציבות במלחמת לבנון השנייה ונפגעו במידה מתונה ב"צוק איתן". באשר לתעשייה המסורתית, משקלה בצפון הארץ גדול פי שניים ממשקלה במחוז הדרום, ולמרות זאת מדד הייצור התעשייתי מראה כי היא נפגעה דווקא ב"צוק איתן", וזאת בשל הירידה בפעילות בענף המזון, המשקאות והטבק⁴. הפגיעה בקבוצה המעורבת-מסורתית נבעה בעיקר מפגיעה בשני ענפים – המתכות⁵ וייצור מוצרים על בסיס מינרלים אל-מתכתיים. בסך הכול שמר הייצור התעשייתי על יציבות יחסית במהלך "צוק איתן", והוא פגע בתוצר במידה שולית בלבד.

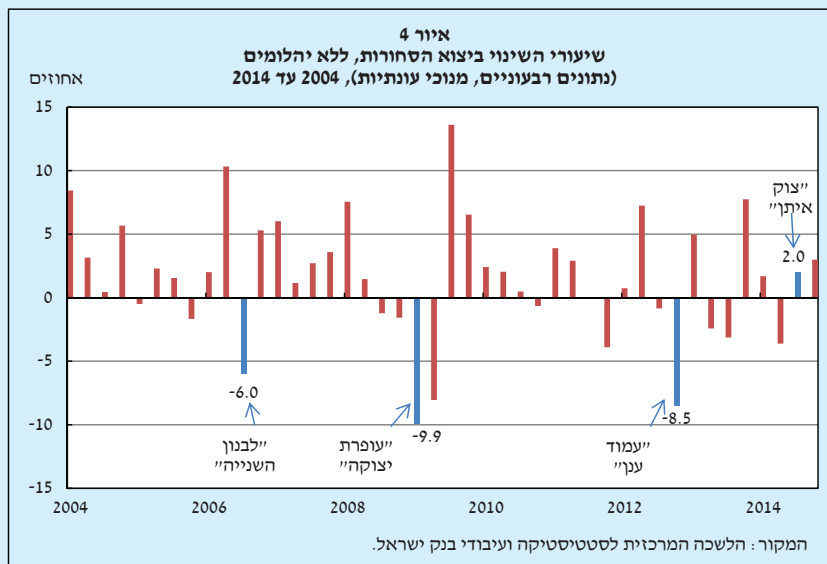
⁴ הייצור התעשייתי של ענף המזון, המשקאות והטבק שמר על יציבות בקיץ 2006, וזהו דבר מפתיע היות שמשקלה של תעשייה זו באזור הצפון גדול משמעותית ממשקלה באזור הדרום. נראה כי ההסבר אינו טמון בהבדלים בדפוסי היעדרות מהעבודה, מכיוון שהמדד לשעות העבודה למעשה של השכירים בענף זה התנהג במהלך שני העימותים באופן דומה (ירידה קלה).

⁵ תעשיית המתכות הבסיסיות וייצור מוצרי מתכת בהרכבה, פרט למכונות וציוד.

יצוא הסחורות והשירותים

ענף התיירות סופג כאמור את הפגיעה הכלכלית המשמעותית ביותר שגורמים אירועי לחימה, וזו באה לידי ביטוי ביצוא השירותים. שאר נתוני היצוא מעידים כי במהלך "צוק איתן" היה המשק עמיד יותר מאשר בעימותים הקודמים (איור 4), בניגוד לתמונה העולה מצריכת השירותים (איור 2). אך יש לציין כי את הירידה החדה במהלך "עופרת יצוקה" מתבקש לתלות דווקא במשבר הכלכלי העולמי, והמשך הקצר של "עמוד ענן" (8 ימים) מעורר חשד שהייתה לו רק השפעה

שולית על הירידה שחלה ביצוא ברבעון הרביעי של 2012⁶. מלחמת לבנון השנייה לעומת זאת משמשת כאמור בסיס הולם יחסית להשוות אליו את "צוק איתן": בשעה שברבעון השלישי של 2006 התכווץ יצוא הסחורות ללא יהלומים ב-5.8%, ברבעון המקביל של 2014 הוא צמח ב-1.1% (בדומה למגמה הרב-שנתית). תרחיש דומה, אם כי מתון יותר, נצפה גם ביצוא הכולל סחורות ושירותים (ללא יהלומים). את התכווצות היצוא ב-2006 קשה לתלות בתפקוד נמלי הים, מכיוון שאף כי תנועת המטענים בנמל חיפה צנחה באותו קיץ, הסטה משמעותית לנמל אשדוד פיצתה על כך. יתר על כן, נראה כי חלק מהירידה שחלה ביצוא ב-2006 מהווה תיקון לגידול המהיר ברבעון הקודם⁷. ניתן אפוא לסכם ולומר כי לעימותים הצבאיים הנידונים הייתה רק השפעה שולית על יצוא הסחורות.

סך הפסד התמ"ג

לפי אומדן שערכנו, "צוק איתן" גרם להפסד של כ-3.5 מיליארדי ש"ח, שהם כ-0.3% מהתוצר השנתי. הפסד זה נמוך מעט מהגבול התחתון של הערכת ההפסד שגרמה מלחמת לבנון השנייה – 0.35% עד 0.5% מהתוצר השנתי. כיוון שצד ההיצע שמר על יציבות יחסית, ניתן להסיק שהנזק נבע בעיקר מירידה בביקוש – זו באה לידי ביטוי ביצוא שירותי התיירות ובצריכה השוטפת. יש לציין גם כי עימותים צבאיים מגדילים את ההוצאה הציבורית הביטחונית, אך קשה לכמת את השפעתה על התוצר שכן אין זה ברור באיזו מידה הגידול בא על חשבון ההוצאה הציבורית האזרחית.

⁶ הסבר חלופי לירידה נעוץ בעובדה שהשקל התחזק מול הדולר באותו הרבעון.

⁷ ברבעון השני של 2006 נרשמה עלייה חריגה, של 10.2%, וברבעון המקביל ב-2014 נרשמה ירידה של 4.4% (איור 4).